

TARİH BOYUNCA VE KUR'ÂN-I KERÎM'DE KADIN*

Woman in History and the Qur'an

Salih AKDEMİR

PROF. DR. A.Ü. İLAHİYAT FAK. ANKARA

Asrımızın en önemli konularından biri de, hiç şüphesiz ki kadın hakları ve kadın-erkek eşitliği sorunudur. Bilhassa gelişmiş ülkelerde kadınlar, hemen hemen bütün sahalarda erkekle birlikte çalışarak ülkelerinin gelişmesine katkıda bulunurlarken, gelişmesini henüz tamamlayamamış ülkelerde, kadınların büyük bir kısmı adeta toplumdaki soyutlanmış bir durumdadırlar. Üzülerek ifade edelim ki bu durum ülkemiz için de geçerlidir.

Sayın Prof. Dr. Necla Arat, *Kadın Sorunu* adlı eserinde bu acı gerçeği çarpıcı bir üslupla anlatmaktadır.¹ Sayın Arat, Türk kadınının hâlâ özgürlüğüne kavuşmamış ve sürekli olarak arka planda tutulmuş olmasını gelenek ve göreneklere, tutucu dinsel etkilere bağlamaktadır. Zira O İslâm dininin, kadının özgürlüğüne katkıda bulunmak şöyle dursun, bilakis her bakımdan kadının sömürülmesine neden olduğu inancındadır. O bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder:

... Şimdi alıntılarımıza dayanarak genel bir değerlendirme yapacak olursak, İslâmiyet adını verdiğimiz din dizgesi içinde kadın sorunu, kadının özgürlüğü ya da kurtuluşu gibi bir sorun olamayacağı ortaya çıkar. Çünkü, bu dizge içinde kadın, görüldüğü gibi, Tanrı'nın kullarına bir armağanı, bu yüzden de ikinci sınıf bir vatandaşdır. Giderek vatandaş bile olmayıp bir "Meta"dır. Ancak iki kadın, bir erkeğe karşılık olabilir. "İşlerini kadına tevdi eden bir millet asla felah bulamaz"² doğrultusundaki bir anlayışın kadına seçme seçilme, yönetime katılma hakkı tanıyacağını düşünmek yersizdir. Nitekim Hz. Muhammed yine

Ey İnsanlar! Biz sizi bir erkek ve dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. (Iyice bilin ki) Allah katında en üstün olanınız Allah'tan en çok korkanızdır. Allah bilendir, haberdar olandır. (49/Hucurât, 13)

bir başka hadisinde "Başkanlarınız en hayırlıların, zenginleriniz de cömertleriniz olunca ve işleriniz aranızda meşveretle yürüyünce yerin üstü sizin için yerin altından hayırlıdır. Fakat reisleriniz en kötüleriniz zenginleriniz de cimrilere olur ve işleriniz kadınlarınızın emir ve havalesinde bulununca o zaman yerin altı sizin için üstünden daha hayırlıdır" der³.

İslâm'da kadının ana erdemi itaattir. Başkaldıran kadın şiddetle cezalandırılacaktır. "İtaatli, iffetli ve iyi bir meta olan kadın" ailede hoş tutulacak, hele doğurganlık oranı yüksekse belli bir saygı da kazanacaktır. Ama birer değer gibi gösterilen tüm bu olumsuz yanlar, kadının ekonomik ve siyasal köleliliğini yok edecek etkenler olamaz. Ekonomik ve siyasal özgürlüğü olmayan kadın ise hiçbir anlamda özgür değildir. Zaten o zamanın kadını eğitim eksikliği yönünden bu durumunun bilincinde olamayacağı gibi dinsel buyrukların tam anlamında egemen oldukları teokratik bir düzen içinde durumun bilincine varsaydı bile birşey yapamazdı.

İşte bu nedenle, Cumhuriyet'e kadar olan bu dönem, kadın için bir başeğme, suskunluk, ezilme, ölümden sonraki yaşamda cennet mutluluğuna kavuşma avuntusu içinde bekleme ve her yönden bir sömürülme dönemiymiş⁴.

Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, kadın konusunda yazan birçok yazar, İslâm'ın kadını köleleştirdiği hususunda görüş birliğine vararak onu şiddetle eleştirmişlerdir⁵. Ancak, İslâm'a en ağır eleştiri daha doğrusu tecavüz Prof. Dr. İlhan Arsel tarafından yöneltilmiştir.

*. Bu makale, *Türk Yurdu* Temmuz 1991 sayısında yayımlandıktan sonra, yöneltilen tenkidlere göre yazarı tarafından ilaveler yapılarak dergimiz için yeniden hazırlanmıştır. (*İslâmî Araştırmalar*)

1. Prof. Dr. Necla Arat, *Kadın Sorunu* 2. b. İst. 1986, s. 151-153.

2. Hz. Muhammed'in Hadislerinden, Bkz. B. Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, s. 275.

3. Bkz. a.g.e., s. 276.

4. N. Arat a.g.e., s. 92-95.

5. Mesela bkz. Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Ank. 2. b. 1984, s. 54: İslam bilginleri kadının değerinin İslâm öncesi dönemlere göre çok arttığını söylerler. Bu doğru olsa bile gerçekte müslüman toplumlarda kadın eve

Prof. Dr. İlhan Arsel'in *Şeriat ve Kadın* adlı kitabında çoğu zaman bilimsellikten uzaklaşan basit bir üslupla, Kur'an ve Hz. Peygamber (a.s.)'i kötülemekten büyük bir haz duyduğu hemen her satırda göze çarpmaktadır. Sayın Arsel'e göre; İslâm dünyasında kadının zavallı hale sokulmasının, özgürlükten yoksun kalmasının ve erkeğin kölesi durumunda bırakılmasının gerçek nedeni ne İslâm dininin yanlış uygulaması ve ne de Türklerin kabahatidir; Sadece ve sadece şeriatin kapsadığı dinsel esaslardır. Ve daha açık konuşmak gerekirse asıl sorumluluk, bu dinin kurucusundadır⁶. Nihayet Arsel, bu görüşünü kanıtlamak için, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin anayasal organlarından biri olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sârih Tercemesi ve Şerhi* adlı yapıttan derlediği kadımla ilgili haberleri ustalıkla gözler önüne serer:

Kadınlar aklen ve dinen dîn yaratklardır.

(Arap Peygamberi Muhammed)

Uğursuzluk üç şeyde vardır: Kan'da, ev'de ve at'da...

(Muhammed)

Namazı kat'eden şeyler köpek, eşek, domuz ve KADIN'dır...

(Muhammed)

Kadınlar arasında Sâliha kadın, yüz tane karga arasında alaca bir karga gibidir....

(Muhammed)

Benden sonra erkekler için kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım...

(Muhammed)

Bana cehennem halkı gösterildi; Çoğunluğu kadınlardı...

(Muhammed)

Arsel daha sonra alaylı bir ifade ile şöyle devam eder;

... (Hz. Muhammed) ileriki bölümlerde nakledeceğimiz buna benzer daha nice sözleriyle ve Kur'an'a yerleştirdiği âyetlerle, kadınların niteliklerini hep bu olumsuz ölçülere göre sergilemiştir. Bütün bu hususları bu kitap boyunca ele alacağız ve göreceğiz ki şeriatçi bakımdan KADIN'ın bu şekilde tanımlanmasında küçültücü ve aşağılatıcı birşey yoktur. Aksine bütün haysiyet kırıcı "değerlemelere" rağmen şeriatçi, İslâm dinini, kadın hakları ve özgürlükler açısından, çağımızın henüz erişemediği yücelikte ve üstünlükte bilir⁷.

Açıkça görülmektedir ki, ülkemizin dîni konularında uzman olmayan aydınları İslâm dininin kadını aşağı-

ladığı, ona gereken önemi vermediği ve böylece sömürülmesine neden olduğu hususunda görüş birliğine varmışlardır. Bu durum karşısında, bir Kur'an mütehasısı olarak gerçeği, hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak bir şekilde gözler önüne sermemiz kaçınılmazdır. Hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, gerçeklerden kaçarak imanı savunmak asla mümkün değildir. Yoksa Arsel'in İslâm dini kadını gerçekten aşağılıyor, buna rağmen yine de onun, kadın hakları ve özgürlükleri açısından çağımızın henüz erişemediği yücelikte ve üstünlükte olduğunu söylemenin hiçbir anlamı yoktur.

Şurasını hemen belirtmek gerekir ki, biraz önce zikredilen ve gerçekten de kadını aşağılayıcı mahiyette olan, sözleri Alemlere Rahmet olsun diye gönderilen Hz. Peygamber (a.s.)'in söylemiş olması asla mümkün değildir. Zira bu sözler, birazdan göreceğimiz üzere, Kur'an-ı Kerim'le çelişki halindedir. Oysa ki, böyle birşeyin vuku bulması, yani Hz. Peygamber'in Kur'an'a aykırı birşey söylemesi asla mümkün değildir. Diğer taraftan, biraz önce görüşlerine atıfta bulunduğumuz yazarların, İslâm toplumunda kadının ezildiği yolundaki görüşlerine de büyük ölçüde katıldığımızı özellikle vurgulamak isteriz. Gerçekten de İslâm toplumlarında geçmişte olduğu gibi bugün de kadınların büyük bir kısmı toplumdaki soyutlanmış bir şekilde yaşayışlarını sürdürmektedirler. Ancak üzücü olan odur ki, bu acıklı durumun faturası İslâm dinine çıkarılmak istenmektedir. Halbuki, Kur'an-ı Kerim, 14 asır önce kadın erkek eşitliğini mutlak bir şekilde, ortaya koymuştur. Ancak, müslüman olan milletler, daha önceki kültürlerinin etkisinden kurtulamadıkları için kültürlerindeki kadın aleyhtarı gelenek ve görenekleri İslâm dinine sokmaktan kendilerini alamamışlardır. Bu gelenek ve görenekler daha çok uydurma hadisler kanalıyla İslâm'a sokulmak istenmiştir. Zira Kur'an-ı Kerim, bizzat Hz. Peygamber (a.s.)'in sağlığında derhal yazıya geçirildiğinden insanların tahrifinden korunmuştur. İşte biraz önce zikrettiğimiz hadisler bu türden uydurma hadislerdir.

Şu hususu hiçbir zaman hatırmızdan çıkarmamak gerekir ki, Yüce Allah daima adaleti emreder⁸ ve kullarına hiçbir şekilde zulmetmek istemez⁹. Şu halde, kadına zulmü amaçlayan davranışları ilahi adaletle bağdaştırmak mümkün müdür? Adaleti, iyiliği emreden,

kapatılmış bir köle, bir kapatma ve sadece çocuk üreten bir tarladır. Ev dışında hiçbir görevi hiçbir işlevi yoktur." Prof. Dr. İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın*, İstanbul-1987.

6. İ. Arsel, a.g.e., s. 3.

7. Arsel, a.g.e., s. 1-2.

8. 11/Nahl; 95: "Şüphesiz ki Allah, adaleti, iyiliği ve yakınlara vermeyi emreder, hayasızlığı, kötülüğü ve haddi aşmayı ise yasaklar."

9. 40/Mü'min, 31. "Allah kullara zulmetmek istemez"; ayrıca bkz. 3/Âl-i İmrân, 182; 8/Enfâl, 51; 22/Hâcc, 10; 41/Fussilet, 46.

kötülüğü yasaklayan ve kullarına zulmetmek istemeyen yaratıcının, insanlığın yarısından fazlasını oluşturan kadınları aşağılaması, hiç düşünteilebilir mi? Aksine Yüce Allah kadını asırlar boyu maruz bırakıldığı aşağılanmalardan kurtarmak ve böylece ona toplum içindeki şeref ve itibarını iade etmek için Kur'ân-ı Kerim'i Hz. Muhammed (a.s.)'e indirmiştir. Ancak sonra yabancı kültürlerle ve bilhassa Yunan kültürüyle temasa geçmeleri sonucu müslümanlar bu kültürlerin etkisinde kalarak Kur'ân-ı Kerim'den kopmuşlardır. İşte bu kopma sonucu da kadını aşağılayıcı birçok görüş İslâm toplumuna girebilmiştir.

Kur'ân'ın kadına bahsettiği hakları bi hakkın takdir edebilmek için tarih boyunca kadının durumunu ana hatlarıyla incelemekte büyük yarar vardır.

TARİH BOYUNCA KADIN

Eski çağlarda, hemen bütün toplumlarda kadının hiçbir hak ve değere sahip olmadığı yaygın bir görüştür. Eski Çinlilerde kadın kocasının kölesi sayılırdı. Kocasını ve çocuklarıyla birlikte yemeğe oturamazdı. Ayakta durur onlara hizmet ederdi¹⁰. Mısır'da başlangıçta kadınlar erkekle aynı haklara sahip idiyeler de bu fazla uzun sürmemiş Firavun'un emriyle yine köleştirilmişlerdir.¹¹ Uygarlığın beşiği olarak gösterilmek istenen Yunan'da ise kadının hemen hemen kölelerle bir tutulduğunu görüyoruz. Koca karısını dövemediği gibi başka birisine de armağan edebilirdi. Tüm miras erkek çocuklara düşerdi. Bir erkeğe edilebilecek en büyük küfür ona "kadın" demektir. Bu aşağılamaların ötesinde ayrıca kadın tüm kötülüklerin kaynağı olarak da kabul ediliyordu. Hesiodos, onunla ilgili olarak şu mısraları terennüm eder:

Bulutlarda gümbürdeyen Zeus
Yarattığı baş belası olarak
Kadınlar soyunu ölümlü insanlara
O kadınlar ki kötülükleri işleri güçleri
İyiliğe karşı kötülük sağladı onlarla¹²

Diğer taraftan Eflâton ve Aristo'nun¹³ kadının, erkeğin dünyada olduğunu resmen ilan ettiklerini görüyoruz. Yunan'da bir erkeğin dengi yine bir başka erkektir. Bu bakımdan Yunan töresinde homoseksüel-

liğin bir fazilet olarak algılanmasına şaşmamak gerekir. Eflâton, bu konudaki görüşlerini günümüz homoseksüellerinin el kitabı durumunda olan *Ziyafet* adlı eserinde açıklamıştır¹⁴.

Eski Roma'da ise, kadın babasından kocasına aktarılan bir maldı. Sonraları kadına birçok hak tanınmışsa da, eğitim eksikliği yüzünden bu haklarını kullanamamıştır. Açıkça görülmektedir ki gerek Yunan'da gerekse Roma'da kadın erkeğin dünyada kabul edilmiştir. Hal böyle iken Sayın Doç. Dr. Kurban Özüğurlu'nun "*Doğu Kültüründe kadın erkekten sonra gelen bir varlık olarak algılandığı halde Eski Yunan ve Roma mitolojisinde kadının güçlü ve etkili bir konumu vardır*"¹⁵ yolundaki görüşüne katılmak mümkün değildir.

Yahudilikte de kadının hiçbir değeri yoktur. Yahudilerin her sabahki dualarında şu cümle geçmektedir: "*Ezeli ilahımız, kainatın kralı, beni kadın yaratmadığı için sana hamd olsun*"¹⁶.

Kadını aşağılama geleneğinin Hıristiyanlıkta daha da güçlendiğini görüyoruz. Zira kadın, haram meyveyi Adem (a.s.)'e yedirerek cennetten kovulmasına ve böylece insan neslinin günahkar olmasına neden olmuştu. Bu yüzden Hıristiyanlık cinsel ilişkiyi bir günah ve kirlenme saymaktadır. Aziz Augustin'e göre insanın karısı veya bir fahişeye cinsel ilişkide bulunması arasında maddi bakımdan pek fark yoktur. Zira her ikisi de günahtan hali değildir. Nihayet Papa Grégoire, iki asır sonra Aziz Augustin'in öğretilerini onaylayacaktır: Karı kocaların ilişkileri de günahtan hali değildir¹⁷. Kıscası, Hıristiyanlıkta kadın kötülüğü, şeytana uymayı ve ayartıcılığı temsil ediyordu. Bu sebeple büyük ilâhiyatçılardan biri olan İskenderiyeli Clément'e göre, "*Kadın kadın olmaktan ötürü utanmalıdır*".

Açıkça görüleceği üzere Hıristiyanlıkta cinsel ilişki günah sayılmaktadır. Soyun sürdürülmesine yönelik cinsel eylemle günah işleme duygusu ise, Sayın K. Özüğurlu'nun da haklı olarak ifade ettiği gibi ruhsal bir çatışma kaynağı olmaktadır. Öyle ki katolik kiliselerinde yapılan evlenme törenlerinde günümüzde bile okunan duada, "*günahla düşmüşüm annemin karnına, günah işlemiş annem bana gebe kalırken*" deniliyor. Bu nedenle Hıristiyanlık giderek cinsel istekle cinsel yasak çatışmasından doğan dinsel, toplumsal ve ruhsal bir korku ve kaygı kaynağına dönmüştür diyebiliriz¹⁸.

10. N. Arat, *a.g.e.*, s. 25.

11. *a.g.e.*, s. 26.

12. Hesiodos, *Theogonia*, Aiskhylos, *Zincire Vurulmuş Pronetheus* s. 25, Zikreden, N. Arat, *a.g.e.*, s. 19.

13. Eflâton, *Devlet*, İst. 1971, s. 143; Aristoteles, *Politika* İst. 1975, s. 8-13. Zikreden: N. Arat, *a.g.e.*, s. 27-28.

14. Oevres de Platon, *Le Banquet*, Trad. nouv, E. Chambry, Paris 1922, s. 320-420.

15. Doç. Dr. Kurban Özüğurlu, *Evlilik Raporu*, İst. 1985, s. 29.

16. Prof. M. Tayyib Okıç, *İslâmiyette Kadın Öğretimi*, Ank. 1979, s. 7.

17. Richard Lewinsohn, *Histoiree de la vie sexuelle*, Paris, 1957, s. 102.

18. Kurban Özüğurlu, *a.g.e.*, s. 32.

İşte bu günah işleme ve kirlenme duygusudur ki, birçok insanın evlilikten kaçmasına yol açmıştır¹⁹. Birçok kadın da kurtuluşu manastıra kapanmakta bulmuştur. Onlar artık temizlik sembolü Hz. İsa'nın nişanlıları ve eşleri olacaklardır. Hz. İsa temizlik sembolüdür. Çünkü Hz. Meryem O'nu cinsel ilişkiye girmeden doğurmuştur. Yapılacak tek şey Hz. Meryem gibi temiz ve iffetli kalmaktır.

Kısacası Hıristiyanlık, azizler ve papazlar, kadın ve evliliği kötülemede o denli ileri gitmişlerdir ki 6. yüzyılda Maçon Meclisinde, kadının ruhu var mı yok mu diye ciddi bir şekilde tartışmışlardır ve yalnız bir kişi kadının özgürlüğüne oy vermiştir. Bu da Hıristiyanlığın kadına yer verdiğine, onur verdiğine dair ileri sürülen iddiaları çürütmeye yeterlidir²⁰.

13. asırdan itibaren Hıristiyanlık, Batı'da insanlığın başına korkunç bir felaket hazırlayacaktır. Büyücü avı, Şeytanla cinsi ilişkiye giren ve böylece insanlar arasında fuhşu ve kötülüğü yaymak isteyen birçok kadın vardır. Şu halde kilisenin insanlığı tehdit eden bu belayı def etmede aktif bir rol alması kaçınılmazdır. Böylece kilisenin büyücü avına çıktığına ve birçok masum insanı diri diri yaktığına ya da suda boğduğuna tanık olmaktadır.

Kilise büyücülerin kökünü kazımak istedikçe, yakılan masum insanların sayısı da giderek artıyordu. Yayınladığı bir bildiriye imanlarını hiçe sayarak cinlerle cinsel ilişkide bulunan birçok kadın ve erkeğin bulunmasından duyduğu derin üzüntüyü dile getiren Papa VIII. İnnocent'in büyücü avına bilimsel bir mahiyet kazandırmak istediğini görüyoruz. Bu amaçla büyücü avcılığında mahir ve tecrübeli iki müfettişini Jacob Sprenger ve Henri Institor'u, büyücülüğün kökünü kazımak için en etkin metod ve yolları belirleyen bir kitap yazmakla görevlendirir. Bu iki mütehassis, iki senelik ciddi bir çalışma sonucunda ortaya koydukları eserlerini Papa'ya sunarlar. Eserin adı manidardır: *Malleus Maleficarum*, yani büyücülerin kafasını ezecek balyoz. Bundan böyle avcılarının elinde büyücüler vuracak bir silah vardır. İnsanlık tarihi için yüz karası olan bu eserin ilk baskısı 1487 yılında yapılır. Nihayet, 1669 yılında ise ilaveli ve gözden geçirilmiş 28. baskısına ulaşılır. Eserin muhakeme usulü hakkında birkaç söz söylemede yarar vardır: Soruşturmayı yürüten müfettiş büyücü kadına 35 soru sormak mecburiyetindedir. Ama aslında ilk soru onu ateşte yakılmaya göndermek için yeterlidir. İlk soru şöyledir; Büyüçülere inanyor mu-

sun? Sanık şayet "evet" derse bunun anlamı büyücülerle ilişkisi olduğudur. Şayet "hayır" derse bu sefer de dinsiz olmuş olacaktır. Şayet inkarda ısrar edecek olursa onu işkence masasına yatırmak ve aleyhinde şahitlik yapması için bilhassa düşmanı olan diğer büyücülerini çağırarak gerekecektir. Hâlâ suçluluğu üzerinde bazı şüpheler varsa Allah'ın hükmüne başvurmak kaçınılmaz olacaktır: Kadın elleri ve ayakları bağlı olduğu halde suya atılacaktır: Batarsa, bu onun büyücü olduğunu gösterir. Yok batmaz da yüzerse bu yine onun büyücü olduğunun delilidir. Zira vaftizindeki su onu reddetmektedir. 1836 yılında bile Dântzig'de bu yöntem sonucu bir kadının büyücü diye boğulduğuna tanık olunmuştur.

Malleus Maleficarum'un bütün medeni ülkelerde büyük bir rağbet gördüğünü ve beynelmül bir kanun düzeyine ulaştığını görüyoruz. Alexandre VI., Jules II, Léon X, gibi rönesansın büyük papaları bu eserin geçerliliğini büyük bir memnuniyetle onaylamışlardır. Zira mahkumların serveti müsadere ediliyordu. Gayet tabii ki, soruşturmayı yürüten müfettişlere de, insanlığa yaptıkları bu büyük hizmet karşılığı müsadere edilen malların bir kısmı mükafat olarak veriliyordu²¹.

İngiltere'de büyücü avı Kraliçe Elizabeth zamanında zirvesine ulaşmıştır. Artık münferit olaylar değil, insanlığın kitle halinde yok edilmesi söz konusudur. Bir Sakson hakim, Kitab-ı Mukaddes'i 53 kez okumuş ve bu arada 20 bin büyücüyü ölüme mahkum etmiş olmakla övünebilmiştir²². Yeri gelmişken ifade edelim tarihçiler yakılan büyücü sayısının 2 milyon dolayında olduğunu tahmin etmektedirler²³.

İşte bu korkunç zulmün ve sürekli aşağılanmanın doğal bir sonucudur ki, Feminizm hareketleri ilk defa Batı'da ortaya çıkmıştır.

İslâm'da kadının durumunu incelemeye geçmeden önce, Cahiliye dönemi arap toplumunda ve İslâm öncesi Türk toplumunda kadından kısaca söz etmenin yararlı olacağını düşünüyoruz. Genellikle bütün tarihçilerin kabul ettikleri üzerine Cahiliye toplumunda, kadının hiçbir değeri yoktu, öyle ki kadın olmak utanç verici bir durumdu. Bu yüzden kız çocukları diri diri gömülüyorlardı. Kadının miras hakkı yoktu. Kısaca kadın erkeğin kölesinden başka birşey değildi.

Tarihçiler, Eski Türklerde, kadının toplum içinde genelde saygın bir yeri olduğunu ifade etmektedirler.

19. Hemen bütün tarihçilere göre Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına nüfus azalması yol açmıştır ki bunda da en önemli etken günah ve kirlenme korkusu olmuştur. Bu konuda bkz. R. Lewinsohn, *a.g.e.*, s. 104.

20. August Bobel, *Kadın ve Sosyalizm*, Ank. 1978, s. 46.

21. Richard, Lewinsohn, *a.g.e.*, s. 134-135.

22. Henry Charles Lea, *History of the Inquisition of the Middle Ages*. New York 1888, III, 292-549.- W.G. Soldan, V. Heppo, *Geschichte der Hexenprozesse*, 3. éd. Stuttgart, 1912, 2. vol, zikreden: "R. Lewinsohn, *a.g.e.*, s. 136.

23. Elizabeth, E. Bacon, *Encyclopedia Americana*, 1978, "Witchcraft" maddesi. Bu konuda bkz: S. Montague, *History of Witchcraft and Demonology*, London 1926.

Hanlar devleti eşleri hatunlarla birlikte yönetirlermiş. Örneğin Kutluğ Han ölünce eşi Bilge Hatun oğullarının velisi olarak onun yerini almış. Ziya Gökalp'e göre karı-koca çocukların velayetlerini paylaşmış; evleri, malları, mülkleri de ortakmış. Kadının kocasından ayrı mal edinme hakkı varmış. Erkek eşine saygı gösterir, onu arabaya bindirir, kendi ardından yürürmüş. İslâm dininin benimsenmesinden önce erkeğin çok kadınlı evlenmesi geleneği yokmuş²⁴.

Birçok yazar, İslâm dininin Türkler arasında yayılmasından sonra kadının özgürlüğünü, eski etkinliğini yitirdiği görüşündedir. Bu görüşe katılmamak mümkün değildir. Ancak birazdan göreceğimiz gibi bunun sebebi İslâm dini değil fakat onun yanlış uygulamasıdır.

KUR'ÂN-I KERİM'DE KADIN VE KADIN HAKLARI

Bilindiği gibi İslâm dininin ana kaynağı Kur'ân-ı Kerîm'dir. İkinci sırada ise Hz. Muhammed (a.s.)'in sözleri, uygulamaları ve açıklamaları gelir. Kur'ân-ı Kerîm bizzat Hz. Peygamber (a.s.)'in sağlığında yazıya geçirildiği halde Hz. Peygamber (a.s.)'in sözleri sonraları yazılmıştır. İşte bu yüzden ki, birçok uydurma söz Hz. Peygamber (a.s.)'e isnad edilebilmiştir. Bu itibarla Hz. Muhammed (a.s.)'in hadislerinden yararlanırken çok dikkatli olmak gerekir. Şurasını hiç bir zaman hatırdan çıkarmamak gerekir ki, Hz. Muhammed (a.s.)'in sözleri asla Kur'ân-ı Kerîm'e ters düşmez. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.)'in de görevi Kur'ân'a ters düşmek değil aksine ona uygun hareket etmektir. Bu itibarla Kur'ân'a ters düşen bir rivayete karşılaştığımızda onun uydurma olduğu hususunda en ufak bir kuşku-muz dahi olmamalıdır. Yine iyice bilinmelidir ki çeşitli mezhep ve fırkalar tarafından görüşlerini desteklemek üzere birçok hadis uydurulmuştur.

Diğer taraftan Kur'ân-ı Kerîm'den bir konuyla ilgili bir hüküm çıkarırken konuyla ilgili bir ya da birkaç âyete dayanmak yerine konuyla ilgili tüm âyetleri dikkate almak gerekir. Ancak bütün âyetler değerlendirildikten sonradır ki Kur'ân-ı Kerîm'in konuyla ilgili görüşü isabetli bir şekilde ortaya konmuş olabilir. Aksi halde, hatalara düşmekten kurtulunamaz. Ancak büyük Usul-ı Fıkıh âlimi İmam-ı Eş-Şâtıbî'nin de,²⁵ ifade ettiği gibi bazı hukukçular bu metodu tamamen ihmal etmişler ve dolayısıyla zaman zaman hatalara düşmekten kurtulamamışlardır. Bunun en tipik örneklerinden biri de biraz üzerinde duracağımız kadın şahitliği ile ilgili

2/Bakara sûresinin 282. âyetidir. Müfessirler ve hukukçular bu âyette yer alan "Eğer iki erkek yoksa razı olduğunuz şahitlerden bir erkek ve iki kadın (şahitlik etsin)" ibaresine dayanarak, kadının şahitliğini erkeğin şahitliğinin yarısına denk olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Oysa ki Kur'ân-ı Kerîm'de şahitlik ile ilgili bütün âyetler incelendiğinde varılan bu sonucun yanlış olduğu ve kadın şahitliğinin erkek şahitliğine denk olduğu görülür.

Açıkça görülmektedir ki, âlimlerimizin yanılması-na, bütünsellikten uzak parçacı yaklaşımları yol açmıştır.

Diğer taraftan âyetleri yorumlarken, varmak istedikleri gayeleri de her zaman göz önünde bulundurmamak kaçınılmazdır. Bu yapılmadan sadece âyetlerin zahiri manaları dikkate alınarak sağlıklı çözümlere ulaşmak her zaman mümkün değildir.

Araştırma metodumuzu böyle belirledikten sonra, kadın-erkek eşitliğini kesin bir şekilde ortaya koyan âyetleri inceleyebiliriz.

Mekke'de nazil olan 59/Leyl sûresinde Yüce Allah, doğru yola davet ederken kadın ve erkek ayrımı yapmadan şöyle seslenmektedir:

... Erkeği ve dişi yaratana and olsun ki sizin çalışmamız çeşit çeşittir. Bundan dolayı kim fakirlere verir, (günahlardan) korunursa ve en güzel (söz) doğrularsa, ona en kolay kolaylaştırırız. Fakat kim cimrilik ederse kendini Allah'dan müstağni görür ve en güzel (söz) de yalanlarsa en gücü kolaylaştırırız...

Açıkça görülmektedir ki, Yüce Allah daha İslâm'a davetin başında erkek ve kadın arasında hiçbir ayrım yapmamaktadır.

3/Âl-i İmrân sûresinin 195. âyet-i kerimesinde ise Yüce Allah erkek ya da kadın olsun hiçbir ayrım yapmadan onlardan her birinin iyi işlerini mükafatlandıracağını müjdelemektedir.

Rableri onların dualarını kabul etti: "Ben sizden erkek ya da kadın olsun çalışan hiç kimsenin amelini zayi etmeyeceğim. Hep birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkanlar, yolunda ezaya maruz kalanlar, savaşanlar ve öldürülenler... Elbette onların kötülüklerini örteceğim ve onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağım..."

Âyette geçen, "hep birbirinizdensiniz" ibaresi üzerinde ısrarla durmak gerekir. Yüce Allah kadınla erkek arasında amel bakımından herhangi bir ayrım yapmadığı gibi, her ikisinin de birbirlerinden olduğunu ve yaptıkları iyi işlerin karşılığı olarak her ikisini de cennetlerine sokacağını vadetmektedir.

24. Atalay Yörükoğlu, a.g.e., s. 53.

25. eş-Şâtıbî, *Kitâb el-Muvâfakât*, Kahire, 1969, 1, 13-14, Bu metodun modern bir yorumu ve uygulaması için bkz. Prof. Dr. Fazlur Rahman, *İslâm ve Çağdaşlık*, Fecr Yay. Ank. 1990. Terc. Doç. Dr. Alparslan Açıkgenç, Doç. Dr. M. Hayri Kirbaşoğlu, s. 93-99.

Yine 16/Nahl sûresinin 97. âyet-i kerimesinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

Erkek, kadın inanınmış olarak kim iyi iş işlerse ona hoş bir hayat yaşatacağız...

Görüleceği üzere, bu âyet-i kerimede de Yüce Allah, kadın-erkek ayrımı yapmadan inanıp iyi iş işleyenlere hoş bir hayat yaşatacağını müjdelemektedir.

9/Tevbe sûresinin 71. âyet-i kerimesi kadın-erkek eşitliğini vurgulamanın da ötesinde her iki cinsin birbiriyle dost olmaları ve dolayısıyla tesanüd içinde bulunmaları gerektiğini açıkça gözler önüne sermektedir:

İnanan erkekler ve kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emrederler, kötülükten alıkoymak, namaz kılarlar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resulüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Allah daima üstündür, hikmet sahibidir.

Bu âyet-i kerimeye göre, mü'min erkek ve kadınların sıkı bir dayanışma içinde bulunmaları gerekmektedir. Çünkü toplum içinde iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak böyle bir dayanışmayı gerekli kılmaktadır. Kadını eve kapatıp toplumdan soyutlamak isteyen zihniyet acaba bu âyet karşısında söyleyecek söz bulabilecek midir?

60/Mümtahine sûresinin 12. âyet-i kerimesi ise 14 asır önce kadına seçme hakkını bahşetmiş bulunmaktadır:

Ey Peygamber, inanınmış kadınlar sana Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek ve iyi bir işte sana karşı gelmemek üzere sana biat etmek için geldiklerinde, onların biatlarını al ve onlar için Allah'dan mağfiret dile. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.

Ancak Hz. Peygamber (a.s.)'den sonra kadınların Kur'an-ı Kerim'in kendilerine vermiş olduğu seçme, yönetimi belirleme hakkından mahrum bırakıldıklarını görüyoruz. Şu halde kadınlar haklarını elde edebilmek için mücadele bile vermek durumundadırlar. 58/Mücadele sûresi, örnek müslüman kadının siyasi otorite nezdinde hakkını elde edebilmek için gösterdiği çabaları anlatan bir sûredir. Siyasi otoritenin itirazlarına rağmen kadın haklı davasında ısrar etmiş, uğradığı zulmü Allah'a şikayet etmiştir. Bu kadının, haklarını elde edebilmek için gösterdiği örnek gayret ve çaba Allah'ın takdirine mazhar olmuştur:

Kocasını hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayetde bulunan kadının sözünü işitmiştir. Esasen Allah konuşmanızı işitir, şüphesiz ki Allah işitendir, bilendir.

Görüleceği üzere sûre, adını Hz. Peygamber (a.s.) ile tartışan kadın Huveyle b. Sa'lebe (r.a.)'dan almıştır. Kaynaklarda geçtiğine göre bu kadın uğradığı zulmü gidermek için Hz. Peygamber (a.s.)'in huzuruna vararak:

— Ey Allah'ın elçisi! Kocam benimle evlendiğinde ben gençtim. O zaman beni arzuluyordu. Ona birçok çocuk verdim. Yaşımın ilerlediği bir sırada beni anasına benzeterek, yalnız bırakıverdi. Eğer bir yolunu bulur da aramızı düzeltebilirsen çok iyi olur.

Hz. Peygamber (a.s.):

— Yüce Allah'ın şimdiye kadar bana, bu konuda herhangi bir emri ulaşmış değildir. Bana göre, artık sen kocana haramsın.

Kadın:

— Ey Allah'ın elçisi, kocam vallahı talâk kelimesini kullanmadı, deyince;

Hz. Peygamber (a.s.) yine:

— Artık sen kocana haram olmuşsun, diye tekrarladı.

Kadın Hz. Peygamber (a.s.)'e yalvararak:

— Kurbanın olayım, Ey Allah'ın elçisi! Halime acı, diye yalvardı. Sonra da halini Allah'a şikayet ederek:

— Allah'ım! Yalnızlığın acısından ve ızdırabımın şiddetinden sana şikayet ediyorum, küçük çocuklarımı ona bıraksam perişan olacaklar. Kendi yamma alısam aç kalacaklar. Allah'ım! Sana şikayet ediyorum. Peygamberine bir vahiy indir, diye dua ediyordu. Kadın henüz oradan ayrılmadan Mücadele sûresinin ilk âyetleri nâzil olmuştur²⁶.

Şu halde, kadınlar, sözkonusu âyet-i kerime gereğince, maruz kaldıkları haksızlıkları gidermek için otoriteler nezdinde ellerinden gelen gayreti göstermek durumundadırlar. Zira böyle davranışlar, Allah katında takdire mazhar olan davranışlardır.

Kur'an-ı Kerim'de kadın-erkek eşitliğini vurgulayan daha birçok âyet-i kerime vardır: ancak biz bunlardan birini zikretmekle yetinmek istiyoruz:

Müslüman erkeklerle müslüman kadınlara, mü'min erkeklerle mü'min kadınlara, ibadete devam eden erkeklerle ibadete devam eden kadınlara, sadık erkeklerle sadık kadınlara, sabırlı erkeklerle sabırlı kadınlara, Allah'dan hakkıyla korkan erkeklerle Allah'dan hakkıyla korkan kadınlara, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlara, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlara, iffetlerini koruyan erkeklerle iffetlerini koruyan kadınlara, Allah'ı çok anan erkeklerle Allah'ı çok anan kadınlara, şüphesiz ki Allah, onların hepsine bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır²⁷.

Âyet-i Kerime, açıkça görüleceği üzere her bakımdan kadın-erkek eşitliğini gözler önüne sermekte-

26. Prof. Dr. Cemal Sofuoğlu, S. Akdemir, Tercüman, *Hadis-i Şerif Külliyyatı*, İst. 1984, II, 118.

27. 33/Ahzâb, 35.

dir. Buna rağmen asırlar boyu birçok İslâm düşünürü birazdan zikredeceğimiz âyetlere ve uydurma hadislere dayanarak, kadının erkeğin dînünde olduğunu vurgulamışlardır. Aynı görüşlerin günümüzde de dinî bir sonuç olarak devam ettirildiğini üzülererek müşahede ediyoruz. İyi niyetlerinde şüphe etmediğimiz bu âlimler, biraz önce söz konusu ettiğimiz metodu uygulayamadıkları için hatalara düşmekten kurtulamamışlardır.

KADIN ERKEK EŞİTLİĞİNE KARŞI ÇIKANLARIN DELİLLERİ

Kadın-erkek eşitliğine karşı çıkanlar, genellikle, 2/Bakara sûresinin 282. âyet-i kerimesiyle, 4/Nisa sûresinin 11. ve 34. âyet-i kerimelerini ileri sürmektedirler.

Hadis olarak da İmam Buhârî'nin, *Sahihinde* yer alan ve Ebû Sâid el-Hudri tarafından rivayet edilen "Bir kurban ya da ramazan bayramında Resûlullah (a.s.) Efendimiz yanımıza namazgâha çıktı. Kadınların yanından geçti ve (onlara): Kadınlar, sadaka veriniz. Zira bana cehennem halkı gösterildi, çoğu sizler idiniz buyurdu. (Kadınlar) Yâ Resûlullah neden? diye sordular. Çünkü siz (ötekine, berikine) çokca lanet eder, zevcelerinize karşı küfran-ı nimet gösterirsiniz. (ne acaibdir ki kendini zapteden tam akıllı ve dininde) hâzimli kimsenin aklını, sizin kadar eksik akıllı, eksik dinli, hiçbir kimsenin çelebildiğini görmedim buyurdu. Aklınızın, dinimizin eksikliği nedir? Yâ Resûlullah, dediler. Kadının şahâdeti, erkeğin yarısı değil midir? diye sordu. Evet dediler. İşte bu aklın eksikliğinden. Hayız gördüğü zaman da namaz kılmaz, oruç tutmaz değil mi? buyurdular. Evet dediler. İşte bu da dinin eksikliğinden cevabını verdi²⁸. Hadis-i şerîfiyle, Ebû Umame'den rivayet edilen Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Kadınlar beyinsizdirler. Kocasına itaat eden kadın bundan müstesnadır", hadis-i şerîfidir. Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, Müfessirlerin büyük bir kısmı, muhtemelen Ebû Umame'nin rivayeti ettiği bu hadise dayanarak, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen "es-Sufehâ"nın genelde kadınlar olduğunu ifade etmişlerdir.

Öncelikle söz konusu âyet-i kerimeleri, inceleyip, onların erkeğin kadına üstünlüğünü ortaya koymadığını açıkça gözler önüne serelim. Zira sözkonusu uydurma hadiste kadının eksik akıllı olduğu Kur'ân-ı Kerîm'e dayandırılmak istenmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bir konu hakkında isabetli sonuçlara ulaşmak isteniyorsa, konuyla ilgili bütün âyetlerin gözönünde bulundurulması gerekir. Aslında bütün âlimler bu metod konusunda görüş birliğine varmışlardır. Ama her nedense şahitlik konusunda bu metodu uygulayamamışlardır. Kur'ân-ı Kerîm'in konuyla ilgili bütün âyetlerini dikkatle alacakları yerde,

sadece 2/Bakara sûresinin vucûb ifade etmeyen 282. âyet-i kerimesine dayanarak kadın şahitliğinin erkeğinkinin yarısına denk olduğu genel prensibine ulaşmışlardır. Oysa ki, bizzat Kur'ân-ı Kerîm birçok âyet-i kerime kadının şahitliğini erkeğinkine denk saymaktadır. Öncelikle aksi görüşte olanların dayandıkları 2/Bakara sûresinin 282. âyetini zikrederim.

Ey iman edenler! Belirli bir vadeye kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın. Bunu, aranızda bir kâtib doğru olarak yazsın... Erkeklerinizden iki de şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden kendilerine güvendiğiniz bir erkek ve -biri unutulunca diğerinin hatırlatması için- iki kadın yeter. Şahitler, çağrıldıklarında çekinmesinler. Borç büyük olsun küçük olsun onu müddetiyle birlikte yazmaya üşenmeyin. Bu Allah katında daha adil, şahitlik için daha doğru ve şüpheye düşmemeniz için daha uygun bir yoldur.

Açıkça görüleceği üzere, âyet-i kerime vadeli borçların yazılmasının, ihtilafları önlemek bakımından yararlı olacağını bildirmek için nâzil olmuştur. Başka bir deyişle, Allah, mağduriyetleri gidermek için borçların yazılmasını tavsiye etmektedir. Bu konuda hemen bütün âlimler görüş birliğine varmışlardır ki, doğrusu da budur. Zira âyetin sonlarına doğru yer alan "bu Allah katında daha adil, şahitlik için daha doğru... bir yoldur" ifadesi bu hususu doğrulamaktadır. Eğer yazı farz olsaydı bu ibareye gerek olmazdı. Burada önemli olan husus şudur: Âyet-i kerime, şahitlik müessesesini düzenlemek için değil, fakat hakların kaybolmasını önlemek üzere birtakım tavsiyeler, öneriler bildirmek için nâzil olmuştur ki, bunlar da borçların yazılması ve şahitlere onaylatılmasıdır.

Kanaatimizce, bir yerine iki kadın şahit istenmesinin sebebi, o zaman ki arap toplumunda kadının ticari konulara pek aşina olmamasıdır. Nitekim "biri unutulsa, diğeri ona hatırlatsın" ifadesi bu hususu doğrulamaktadır. Kısacası âyet-i kerime, şahitlik müessesesini düzenlemek için değil, fakat hakkın kaybolmasını önlemek amacıyla bazı öneriler bildirmek için inmiştir. Öyle ki, borcu yazmayana dini hiçbir sorumluluk yüklenmemiştir. Şu halde hakkın kaybını önlemek üzere, tavsiye, öneri ifade eden bir âyet-i kerimeyi inmiş gagesinden saptırarak, şahitlik müessesesini düzenleyen bir âyet gibi değerlendirmek doğru bir yol olmasa gerektir. Şayet ifade ettikleri gibi, gerçekten de kadının şahitliği erkeğinkinin yarısına denk olsaydı âyet-i kerime de "kadının şahitliği erkeğinkinin yarısına denktir" ifadesinin yer alması gerekirdi. Oysa böyle bir şeyin sözkonusu olmadığını şimdi zikredeceğimiz âyet-i kerimeler açıkça gözler önüne serecektir:

Zina yapan kadınlarınıza karşı içinizden dört şahit getirin...²⁹

28. Sahih-i Buhârî, *Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi* Ank. 6. b. I, 222-223.

29. 4/Nisa, 15.

Ey inananlar! Herhangi birinize ölüm belirtisi geldiği zaman, sizden adaletli iki kişiyi veya yolculukta iseniz ve başınıza ölüm musibeti gelmişse, sizin dışınızdan iki kişiyi şahit tutun...³⁰

Kadınların iddet süreleri bittiğinde onları ya uygun bir şekilde alıkoyun ya da uygun bir şekilde onlardan ayınlın. İçinizden âdalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. Şahitliği Allah için yapın...³¹

İffetli kadınlara zina isnad edip de sonra bu iddialarını doğrulayacak dört şahit getirmeyenlere, seksen değnek vurun...³²

Bütün müfessirlerce kabul edilen bir kaide gereğince, erkek için kullanılan çoğul sığası, kadınları da içerir³³. Şu halde sözkonusu şahitlerin kadın ya da erkek olması hiçbir önem arzetmez ki, bu da kadının şahitliğinin erkeğinkine denk olduğunu gösterir. Bunun böyle olduğuna en kesin delil 24/Nûr süresinin 6-9. âyetleridir. Öncelikle sözkonusu âyetlerin tercümelerini zikredelim:

Eşlerine zinâ isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların herbirinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir. Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ile şahitlik etmesi, beşinci defa da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır.

Erkeğin dört sefer şahadette bulunması, "kazf" iftira suçu söz konusu olduğu içindir. Eğer kadının şahitliği gerçekten de, erkeğin şahitliğinin yarısına denk olsaydı; Yüce Allah ondan dört yerine sekiz kere şahadette bulunmasını talep ederdi. Şu halde kadının şahitliğinin erkeğin şahitliğinin yarısına denk olduğunu söylemek bizzat Kur'an-ı Kerim'e muhalefetten başka birşey değildir ki, bu gibi davranışlardan kesinlikle kaçınmak gerekir.

Bununla birlikte, kadının asırlar boyu sürekli bir şekilde erkeğin dînunda kabul edildiğini ve hatta ceza hukukunda ise şahitliğinin bile hiçbir şekilde kabul edilmediğini görüyoruz. Dört mezhebin bu konuda ittifak etmesi son derece düşündürücüdür. Büyük Hanefi hukukçularından el-Kasani, ceza hukukunda kadının şahitliğinin kabul edilmemesini şöyle açıklamaktadır:

Hudud ve Kısas ile ilgili suçlarda şahitlerin erkek olması gerekir. Bu konularda kadınların şahitlikleri ka-

bul edilmez. Çünkü Zuhri (r.a.)'den şöyle dediği rivayet olunmuştur: Hz. Peygamber (a.s.)'den ve ondan sonra gelen iki Halife'den (r.a.)'den hudud ve kısasda kadının şahitliğinin kabul edilmediğine dair bir sünnet gelmiştir.

Yine bu konularda kadınların şahitliğinin kabul edilmemesinin bir başka nedeni de, hudud ve kısasla ilgili suçlarda cezanın şüphe üzerine düşmesidir. Oysa kadınların şahitliği şüpheden hali değildir. Çünkü onlar doğuştan yanılma ve gaflet hasletine, akıl ve din noksanlığına gebedirler (mahkumdurlar). Bu ise şüphe doğurmaktadır³⁴.

İstilahat-ı Fıkhiye Kamusu sahibi merhum Ömer Nasuhi Bilmen hoca, kadının şahitliği ile ilgili olarak şöyle yazmaktadır:

Nisab-ı şahadet hadiselerine göre değişir. Şöyle ki; Hukuk-ı ilahiyeden olan hadd-i zina hususunda nisab-ı şahadet, dört erkektir. Sair hudud ve kısas hakkında ise iki erkektir. Bunlarda kadınların şahadetleri kabul olunmaz.

Hukuk-ı ibada aid hususlarda şahadetin nisabı iki erkek veya bir erkek ile iki kadındır. Bunlarda yalnız kadınların şahadetleri makbul değildir. Ancak erkeklerin itlâi mümkün olmayan yerlerde mala aid olmak üzere yalnız kadınların şahadetleri kabul olunabilir. Mesela: Kadın hamamlarında bir katl hadisesi vuku bulsa buna dair diyet hususunda kadınların şahadetleri kabul olunur³⁵.

Açıkça görülmektedir ki, İslâm alimleri akli ve dini eksik olduğu, gaflet ve yanlıgı içinde bulunduğu gerekçesiyle onu erkeğin dînunda görmeleri bir yana ceza konularında şahitliğini bile kabul etmemektedirler. Aslında bu uygulama Kur'an'a aykırıdır. Zira, daha önce de gördüğümüz gibi, Yüce Allah 24/Nur süresinin 6. ve 9. âyetlerinde, kocanın karısına zina isnadı durumunda, kadının şahitliğini erkeğe denk saymakta ve kadının 4 defa şahitlik etmesi durumunda kadından zina için öngörülen cezayı kaldırmaktadır. "Allah adına, kocasının yalancılardan olduğuna dair dört defa şahitlikte bulunması ondan cezayı kaldırır" âyet-i celiyesi bu hususu şüpheye mahal vermeyecek bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kadını böylesine toplum hayatından soyutlayan bir hukukun asrın ihtiyaçlarına cevap verdiği hiç söylenebilir mi? Kur'an-ı Kerim kadın ve erkek eşitliğini öngördüğü halde, kadının erkeğin dînunda görülmesini ve hatta toplumu ilgilendiren son derece önemli konu-

30. 5/Mâide, 106. Âyette geçen "sizin dışınızdan" ibaresi, müslüman olmayanları da içermektedir. Müslüman bir kadının şahitliğinin müslüman olmayan bir erkeğin dînunda olması herhalde düşünülemez.

31. 65/Talâk, 2.

32. 24/Nûr, 4.

33. Bu konuda bkz. Muhammed İzzet Derveze, *el-Mer'e, Fi'l-Kur'an ve's-Sunne*, Beyrut 1967, s. 229.

34. el-Kasani, *Bedai*, VI, 279. Ayrıca bkz: İbn Rüşd, *Bidayetu'l Müctehid*, II, 504;

İbn Kudame, *el-Muğni*, X, 130, 131, 133; eş-Şirazi, *el-Muhasseb*, II, 333.

35. Ö. Nasuhî Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, İst. 1967, VII, 123.

larda şahitliğinin bile kabul edilmemesinin sebebi nedir? Kanaatimize göre, bunun yegane sebebi değerli meslekdaşım Bekir Demirkol'un da çeşitli vesilelerle haklı olarak dile getirdiği vechile, 14 asırlık Kur'an yorumunun bir erkek yorumu olmasıdır. Erkekler, şimdiye kadar, bu konuda kadınlara pek imkân tanımamışlardır. Oysa ki, Kur'an-ı Kerim, biraz önce de gördüğümüz gibi, iki çiftin dayanışma içinde bulunmaları, birlikte iyiliği emredip kötülükten alkoymaları gerektiğini açıkça belirtmektedir.

Yine erkeğin kadına üstün olduğuna delil olarak 2/Bakara süresinin 228. âyetiyle 4/Nisa süresinin 34. âyet-i kerimesini ileri sürmektedirler.

Boşanmış kadınlarla ilgili Bakara süresinin 228. âyetinin sonunda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Kocalarının nasıl onlar üzerinde belli hakları varsa, ayni şekilde onların da kocaları üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkeklerin onlar üzerinde bir dereceleri vardır. Allah Aziz'dir, Hakim'dir.

"Erkeklerin onlar üzerinde bir dereceleri vardır" ibaresindeki dereceden maksat erkeğin üstünlüğü değildir. Yüce Allah "derece" kelimesini Nisa süresinin 34. âyet-i kerimesinde geçen ve "yöneticiler anlamına gelen "kavvamun" kelimesi ile açıklamıştır. Yüce Allah söz konusu âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır.

Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmasından ve erkeklerin mallarından harcamalarından dolayı, erkekler kadınların yöneticisidirler...

Âyette geçen "Kavvâmun" kelimesi birçok kimsenin görmek istediği gibi, bir üstünlük ifade etmez. Bu kelime "bir kimsenin işini görme, yönetme" anlamlarına gelir. İşte erkekler, genelde fiziki bakımdan kadınlardan daha güçlü oldukları ve kadınların geçimlerini üstlendikleri için, aile reisi olma sıfatını kazanmışlardır. Bu durum Türk Medeni Kanunu gibi olduğu için birçok medeni batı kanunları için de geçerlidir. Yalnız unutmamak gerekir ki, bu reislik görevi sadece karı-koca ilişkileri için sözkonusudur. Evin dışında kadın tamamen hürdür. Âyetin devamı bu hususu teyid etmektedir. Yine unutmamak gerekir ki, Kur'an bu reislik görevini iki şarta bağlamaktadır. Bu iki şart ortadan kalktığında reislik görevinin de ortadan kalktığından kuşku etmemek gerekir. Zira hüküm illete bağlıdır. İlet kalkınca hükmün de kendiliğinden ortadan kalkacağı açıktır. Tıpkı su bulunmayınca teyemmüme başvurulması, su bulununca teyemmümün geçerliliğini yitirmesi gibi. Eğer toplumsal şartların gelişmesi sonucu, erkek, âyette sözkonusu edilen şartları yerine getiremezse, yöneticilik görevine hak talep edemez. Yalnız şu hususu da hemen belirtelim ki, yöneten ister erkek isterse kadın olsun, bu birinin diğerinden üstün olduğu anlamına gelmez. Bu durum, üstünlük probleminden çok toplumsal olgu sorunudur. Zira toplumsal şartlar, insanları zorunlu olarak belli şekillerde hareket etmeye zorlar.

Nihayet kadının erkeğin dînunda olduğuna bir başka delil olarak da 4/Nisâ süresinin 11. âyet-i kerimesi ileri sürülmektedir:

Allah size çocuklarınızın alacağı miras hakkından da erkeğe kadının payının iki mislini tavsiye eder...

Herşeyden önce şu hususu belirlemekte yarar vardır: Kız çocuğuna yarım hisse verilmesinin sebebi, üstünlük meselesi olmayıp bir denge, sosyal adalet meselesidir. İslâm hukukuna göre, ailenin geçiminden, ana-babaya bakılmasından, kadına verilecek mihirden sadece erkek sorumludur. Yine İslâm hukukuna göre, kadının mal varlığı erkeğin mal varlığından ayrıdır. Ve dolayısıyla kazandıkları kendisine aittir. Bütün bunlara karşılık, kadının hiç kimseye karşı mali bir yükümlülüğü sözkonusu değildir. Bu itibarla, kadına tam hisse verilecek olsa, erkeğe zulmedilmiş olur. İşte sosyal adaleti sağlamak içindir ki, kız çocuğuna yarı hisse verilmiştir.

Şiddetli eleştirilere konu olması bakımından burada çok evlilik konusu üzerinde de kısaca durmak istiyoruz. Yaygın kanaatin aksine, Kur'an-ı Kerim çok evliliği açıkça reddetmekte ve ona ancak istisnai durumlarda ki -o da kadının muvafakati alınmak şartıyla- cevaz vermektedir. Bunu anlamak için 4/Nisa süresinin 128. ve 129. âyet-i kerimeleriyle 3. âyet-i kerimesini dikkatle okumak yeterlidir:

Eğer kadın, kocasının, serkeşliğinden ya da kendisini ihmal etmesinden korkarsa, aralarında anlaşmaya varmalarında her ikisine de günah yoktur. Anlaşma daha hayırlıdır. Nefisler zaten kıskançtırlar. Eğer iyi davranır ve haksızlıktan sakınırsanız, bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Ne kadar isterseniz isteyin yine de kadınlar arasında adaleti sağlayamazsınız. O halde sadece birine tamamen yönelip de ötekini muallakta (kocasız) gibi bırakmayın. İşleri düzeltir ve haksızlıktan sakınırsanız bilin ki, Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

... o kadınlar arasında adaleti gerçekleştiremeyeceğinizden korkarsanız, bir tane alınız; yahut sahip olduğunuz cariyeyle yetinin. Bu adaletten ayrılmış zulmetmemeniz için en doğru yoldur.

Yüce Allah, 129. âyet-i kerimede erkeklerin isteseler de yine de hiçbir şekilde kadınlar arasında adaleti sağlayamayacaklarını kesin olarak ifade etmektedir. Şu halde, aksini iddia etmek ilahi iradeye karşı çıkmaktan başka birşey değildir. Adaletin gerçekleştirilemeyeceği kesinlik kazanınca, Kur'an'ın ifadesiyle, zulmetmemek için uyulacak en doğru yol, tek bir kadınla yetinmektir. Diğer taraftan yine Kur'an-ı Kerim'inde ifade ettiği gibi kadınlar fitraten kıskançtırlar ve hiçbir şekilde erkeklerini başkalarıyla paylaşmak istemezler. Ancak bazen kadının vazifelerini yerine getiremediği ya da daha baş-

ka istisnai durumlar söz konusu olabilir. Bu gibi durumlarda, erkek âyette ifade edildiği üzere eşyle anlaşması, onun rızasını alması şartıyla ikinci bir eş alabilir. Ancak dediğimiz gibi, bunlar istisna durumlarıdır.

Şimdiye kadar anlattıklarımızdan açıkça anlaşılacağı üzere Kur'an-ı Kerim kadın-erkek eşitliğini şiddetle savunmaktadır. Şu halde, kadını erkeğin dununda gören ve onu aşağılayan Buhâri hadisinin Kur'an'a ters düştüğünü ve dolayısıyla böyle bir sözü Hz. Muhammed (s.a.v.)'in söylemesinin mümkün olamayacağını kabul etmek zorundayız. Bu ve benzeri görüşler, İslâm'a sonradan sokulmuştur. Aslında biraz sağduyu bu tür haberlerin uydurma olduğunu ortaya koymaya yetmelidir.

Araştırmamıza son vermeden önce, burada kadının toplumdan soyutlanmasının sebepleri üzerinde durmak son derece yararlı olacaktır. Kanaatimize göre, kadının toplumdan soyutlanmasının en önemli sebebi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarıyla ilgili özel âyetlerin, hem de sadece onlarla ilgili olduğu açıkça belirtildiği halde, bütün kadınlara teşmil edilmiş olmasıdır. Yüce Allah bu gerçeği 33/Ahzab süresinin 32. âyet-i kerimesinde şöyle ifade etmektedir:

Ey Peygamber'in hanımları, sizler kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz.

Bu yüzden, Kur'an-ı Kerim'in onların durumlarını farklı değerlendirdiğini görüyoruz.

Ey Peygamber'in hanımları! Sizden kim apaçık bir hayasızlıkta bulunursa, azabı iki kat artırılır. Bu Allah'a çok kolaydır. Sizden kim de Allah'a ve rasulüne itaat etmeye devam eder ve salih amel işlerse, ona da mükâfatını iki kat veririz. Ayrıca Biz, onun için üstün bir rızık hazırladık.³⁶

Yüce Allah'ın onlar hakkında farklı uygulama önermesinin sebebi, davranışlarının toplum içinde büyük fitnelere yol açmasına imkân vermek istemeyişidir. Zira Hz. Âişe anamızın başından geçen bir "ifk" hadisesinin yol açtığı fitne, Medine'de büyük çalkantılara yol açmış ve hatta bu yüzden bir iç savaş tehlikesi bile yaşanmıştır.

Diğer taraftan bazı kimselerin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra onun hanımlarıyla evlenmek istediklerini ifade ettikleri, bazılarının ise, bu düşünceleri sadece gönüllerinden geçirdikleri görülmektedir³⁸. İşte yüce Allah ümmet içinde fitneye yolaçacak bu gibi sözlere ve düşüncelere son vermek amacıyla, Hz. Pey-

gamber'in vefatından sonra hanımlarıyla evlenilmesinin yasak olduğunu açıkça ifade etmiştir:

...Sizin Allah ve Resulü'ne eziyet etmeniz ve kendisinden sonra onun eşlerini nikahlamanız asla caiz değildir. Çünkü bu Allah katında çok büyük bir (günah)tır. Bir şeyi açığa vursanız da gizleseniz de (farketmez); çünkü Allah her şeyi çok iyi bilendir³⁹.

Hz. Peygamber'in hanımları, bundan böyle müminlerin anneleri olacaktır:

Peygamber mü'minlere canlarından daha ileridir. Eşleri de onların anneleridir⁴⁰.

Şu halde, fitnelere imkân verilmemesi bakımından onlara düşen, mecbur kalmadıkça evlerinden çıkmamaları, vakitlerini ibadetle geçirmeleridir. Yüce Allah bu hususu dikkatlerimizi şöyle çekmektedir:

Ey Peygamber'in hanımları! Sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Eğer takva sahibi olmak istiyorsanız, abancı erkeklerle konuşurken haş bir eda ile konuşmayın. Yoksa kalbinde hastalık bulunan kimse tema-ha düşer. Daima doğru ve ciddi konuşun.⁴¹

Evlerinizde oturun. önceki Cahiliye Devri kadınlarının açılıp saçılması gibi, açılıp saçılmayın. Namaz kılmın, zekât verin, Allah'a ve peygamberine itaat edin. Ey Peygamber ailesi! Şüphesiz sizi günah ve kötülüklerden arındırıp tertemiz yapmak ister.

Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz ki Allah, "Latif'tir, Habir'dir" her şeyin inceliğini ve gizli tarafını bilir, her şeyden haberdardır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarından istenen bu davranışların bir fedakârlık olduğu açıktır. Zira, yüce Allah; onları dünya hayatının güzelliklerini tercih etme hususunda serbest bırakmıştır. Ancak, onlar, Allah'ı, resûlünü ve âhiret hayatını yeğlemişlerdir:

Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer siz, dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellirinizi vereyim ve sizi güzellikle salayım. Eğer siz, Allah'ı ve âhiret yurdunu istiyorsanız, biliniz ki, Allah içinizden güzel davranışlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır⁴².

İşte onlar, bu fedakarlıkları karşılığında, bu dünyada bütün müminlerin anneleri olma şerefine nail olmuşlar ve böylece kötü gözlerden ve düşüncelerden uzak bir şekilde herkesin hürmetini kazanmışlardır.

Burada, yine doğrudan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarıyla ilgili olan Hicâb ayeti üzerinde de kısaca durmak istiyoruz. Zira, bu ayete dayanılarak haremlik-

36. 33/Ahzâb, 30-31

37. Bu konuda bkz. Abdul-Fettah el-Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl*, Fecr Yayınları, Ankara, 1986 s. 272.

38. a.g.e. s. 320.

39. 33/Ahzâb, 53-55.

40. 33/Ahzâb, 6.

41. 33/Ahzâb, 32-34.

42. 33/Ahzâb, 28-29.

selamlık müessesesi oluşturulmuş ve bu müessese tüm ümmete şamil kılınmıştır. Aslında bu müessese Kur'ân'ın ortaya koyduğu bir müessese değildir. Zira yüce Allah bu iki cinsin birbirlerinden ayrılmalarını değil, aksine adâb-ı muâşeret ve iffet kaidelerine uymak şartıyla, sürekli dayanışma içinde bulunmalarını istemektedir. Zira unutulmamalıdır ki, "mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emrederler; kötülükten alıkoşurlar."⁴³

Dostlar demek birbirini tanıyan, seven ve dolayısıyla sürekli dayanışma halinde bulunan insanlar demektir. Kur'ân-ı Kerim bu iki cinsin böyle bir dayanışma içinde bulunmalarını öngörmektedir. Ancak, kadını sadece bir cinsellik unsuru olarak gören bir zihniyetin, Kur'ân-ı Kerim'in hedeflerini kavraması beklenemez. İşte fitneye yol açacağı gerekçesiyle kadın sürekli olarak, perde arkasında gizlenmiş ve böylece toplumdan soyutlanmıştır. Kadın-erkek işbirliği söz konusu olmayınca, toplum kendinden beklenen gelişmeyi gösterememiştir. Kadının toplumdan soyutlanması zorunlu olarak cahil kalması sonucunu da doğurmuştur. Cahil kalan bir annenin çocuğunun yetişmesinde başarılı olmayacağı açıktır.

Haremlik ve selamlığa delil olarak getirilen ayetin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarıyla ilgili olduğu açıktır:

Peygamber'in hanımlarından bir şey isteyeceğiniz zaman, perde arkasından isteyin. Böyle davranmak gerek sizin kalpleriniz, gerekse onların kalpleri için daha temiz bir yoldur.⁴⁴

Böyle bir yola başvurulmasının gerekleri üzerinde biraz önce durmuştuk. Ancak doğrudan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarıyla ilgili bir âyetin bütün topluma mal edilmesi yanlıştır. Zira, biraz önce de ifade ettiğimiz gibi, Kur'ân bu iki cinsin bir arada bulunmasını, iyiliği emredip kötülükten alkoymasını emretmektedir. Diğer taraftan, Kur'ân-ı Kerim, hem mü'min erkeklerle hem de mü'min kadınlara, iffetli olmaları gerektiğini ima etmek için, başlarını eğmelerini emretmektedir.⁴⁵ Her nedense, tarih boyunca iffetli davranmak hep kadınlardan beklenen bir davranış olmuştur. Bu ise iki yüzlülükten başka bir şey değildir. Zira iffet her iki cins için aynı ölçüde gereklidir.

İşte, kadının toplumdan soyutlanması, cahil bırakılmasını, cahil bırakılması ise, toplumun geri kalması

sonucunu doğurmuştur. Kadın ile erkek el ele vererek toplumun meselelerini birlikte çözmeye başladıkları an, Kur'ân-ı Kerim'in amaçladığı hedef gerçekleşmiş olacaktır: *Mü'min erkekler ile mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır, iyiliği emreder, kötülükten alıkoşurlar.* Gerçek bir İslâm toplumunun ancak bu şekilde gerçekleştirilebileceği hiçbir zaman unutulmamalıdır. On dört asırlık erkek uygulaması bu hedefe ulaşmada yetersiz kaldığını açıkça gözler önüne sermektedir.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerim, kadın ile erkek arasında hiçbir ayırım yapmamakta, her ikisine de aynı hak ve yükümlülükleri tevdi etmektedir. Ancak, kadın aleyhtarını yabancı kültürlerin İslâm'a girmesi sonucu, kadın asırlar boyu aşağılanmış ve toplumdan adeta soyutlanmıştır. Ve hâlâ soyutlanmaya devam edilmektedir. İşte kadının toplumdan soyutlanması ve cahil bırakılması sonucudur ki, insanlığın en azından yarısı âtıl, işe yaramaz hale getirilmiştir. Oysa ki, erkeklerle aynı hak ve sorumluluklara sahip olan kadın, tıpkı erkek gibi devlet başkanlığı da dahil olmak üzere onun yapabileceği bütün işleri ve görevleri yapabilir. Aksi görüşte olanlara önerim, Belkis kıssasını dikkatle okumalarıdır.

Şurasını hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, mutlu bir gelecek, kadın ve erkeğin el ele vererek insicamlı bir şekilde çalışmalarına bağlıdır. Şu halde yapılacak en ciddi işlerden birisi de toplumun ihmal edilmiş olan bu kesimini yeniden topluma kazandırmak olmalıdır. Bu da ancak planlı bir eğitim politikası ile gerçekleştirilebilir.

Kur'ân-ı Kerim, her ne kadar insanlar arasında kadın ya da erkek olmaları bakımından hiçbir ayırım yapmıyor ve dolayısıyla her ikisine de aynı hak ve yükümlülükleri tanıyorsa da toplum içinde icra ettikleri fonksiyonları bakımında aralarında bir ayırım yapmaktadır. Allah katında en üstün olanınız, Allah'tan en çok korkanız yani yeryüzünde barış ve kardeşliğin hüküm sürmesine en çok katkıda bulunanınızdır. Yeryüzünde barış ve kardeşliğin hüküm sürmesi ise Allah'ın halifesi olmamız bakımından kadın ve erkek el ele vererek hep birlikte gezegenimizde O'nun iradesini hakim kılmamıza bağlıdır. Bu gerçeğin bir an bile hatırdan çıkarılmaması gerekir.

43. 9/Tevbe, 71.

44. 33/Ahzâb, 53.

45. 24/Nûr, 30-31.